

ELS PAPERS DEL GAP

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

Xavier Montagut

Paper núm. 25

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

Xavier Montagut

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

El **Grup d'Acció Política (GAP)** de la Xarxa de Consum Solidari es va crear per iniciativa d'alguns socis i sòcies que volien anar més enllà del consum de productes de comerç just i ecològics, i constituir un espai de reflexió amb l'objectiu de fer activitats d'incidència política en favor de la sobirania alimentària i per la denúncia raonada de l'actual model de producció d'aliments i les injustes relacions comercials que ofeguen als productors/res locals, tant del nord com del sud.

Els Papers del GAP és producte d'aquesta iniciativa.

Autoria: Xavier Montagut i Guix
Coordinació: Àrea d'Anàlisi de la Xarxa

Edició: Xarxa de Consum Solidari
Pça. Sant Agustí Vell, 15 – 08003 Barcelona

Barcelona. 2017

Aquesta publicació ha estat realitzada amb el suport de l'**Ajuntament de Barcelona – Programa Barcelona Solidària**. El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva dels autors i organitzacions editores, i no reflecteix necessàriament l'opinió d'aquesta institució.

INDEX

Introducció	5
El miratge del creixement econòmic	6
Ni sistema de protecció general ni mesures adequades al nivell i l'extensió de la pobresa	11
L'absent Dret a l'Alimentació	12
Retallada als drets socials, reculada del Dret a l'Alimentació	14
Una única política: distribuir aliments	17

Introducció ¹

Tenint en compte la interdependència entre els drets i la seva indivisibilitat, l'única manera de garantir el Dret a l'Alimentació és garantir a totes les persones el seu dret a tenir un nivell de vida adequat.

Fer efectiu aquest dret possibilitaria que tots poguessin gaudir dels seus drets de forma digna i autònoma. La qüestió és, per tant, com garantir a tota la ciutadania un nivell de vida digne de forma duradora.

¹ Aquest article forma part del llibre “Stop a la malnutrición: Alternativas desde la Soberanía Alimentaria” que properament sortirà publicat a l'Editorial Icaria.

El miratge del creixement econòmic

Per a la majoria de mitjans d'informació, economistes i polítics, la crisi, amb les seves conseqüències en l'augment de l'atur i la pobresa, es redueix a la disminució del Producte Interior Brut (PIB). Coherent amb aquesta simplificació, incrementar el PIB s'identifica amb el creixement econòmic, i al seu torn amb la superació de la crisi. El corollari d'aquesta nova fase de creixement econòmic consistirà a acabar amb l'atur i redistribuir la nova riquesa generada. Però és un plantejament que fa aigües per diversos costats.

Si entenem per riquesa la disponibilitat de mitjans que té una societat per satisfer les necessitats dels seus membres de forma sostinguda, al creixement econòmic i del PIB s'hauria de descomptar la deterioració dels ecosistemes que produeix, i el que això significa de pèrdua de recursos i de capacitat per sostenir la vida de forma saludable. Aquesta idea, aportada per l'economia ecològica, ens porta a càlculs d'evolució de la riquesa molt diferents als reduccionistes del PIB.

Si al hacer las cuentas del crecimiento se contabilizaran, incluso de manera muy imperfecta y parcial, los "costes externos" o

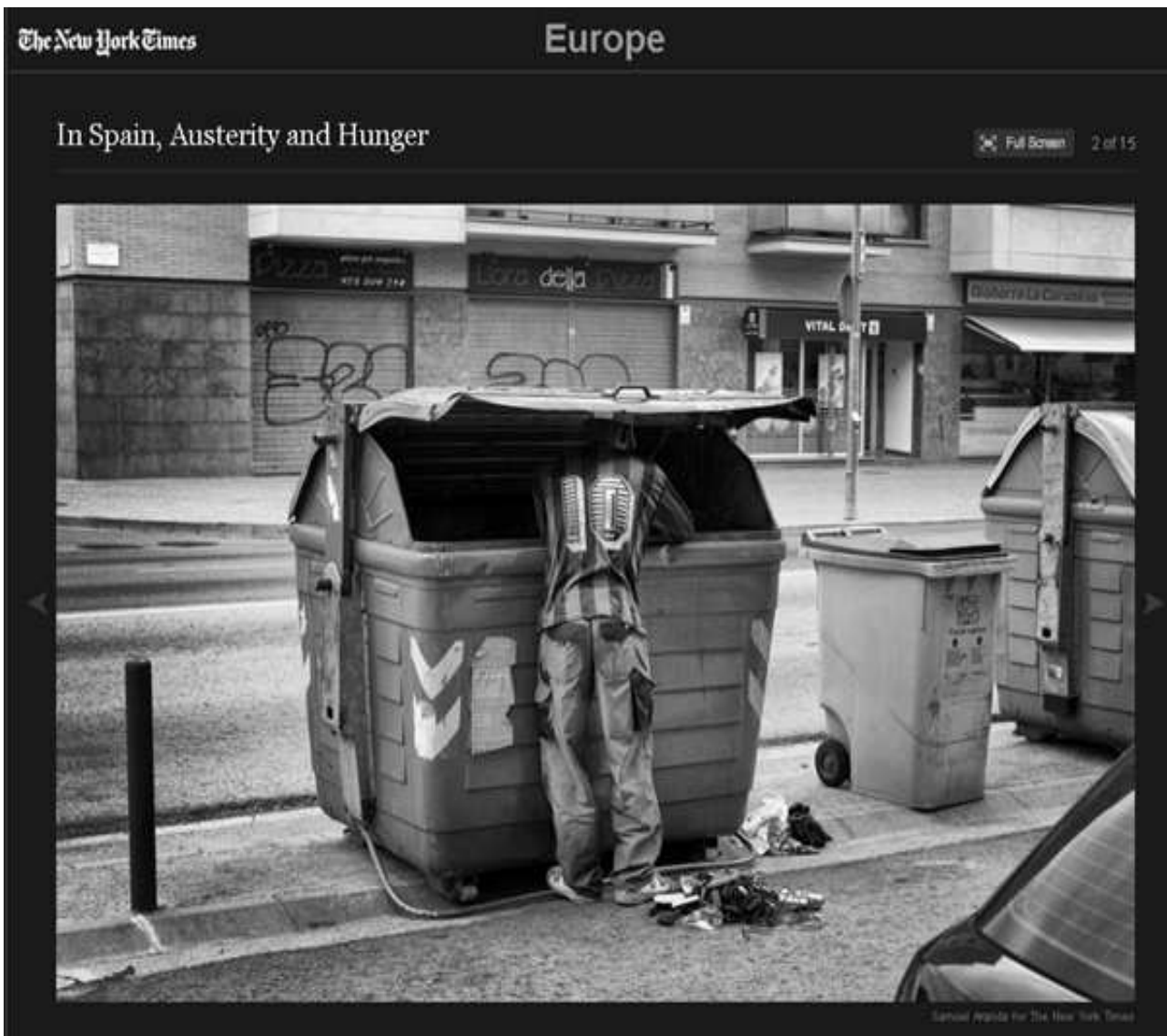
"externalidades" de tipo social y sobre todo ambiental, ¿resultaría que en nuestra actual economía del despilfarro llevamos ya mucho tiempo menguando en lugar de creciendo! En efecto: según cálculos de la OCDE, la tasa de crecimiento económico general de los países industrializados disminuiría entre el 3 y el 5% si se restasen los costes de la contaminación (¡sólo los de la contaminación!) producida junto con el producto social. Esto es, incluso para la OCDE el "crecimiento" actual es en muchos casos negativo, en cuanto empezamos a considerar algunos de los costes externos asociados con el tipo actual de economía industrial. Los ejemplos son bastante impresionantes: en Indonesia, país en el que la producción primaria desempeña un papel preponderante en el PIB (media del 44% en 1983-87), el PIB creció (según la contabilidad convencional) una media del 7'1% entre 1971 y 1984. Pero si se corrige ese agregado contable que es el PIB deduciendo el valor correspondiente a la depreciación de los activos naturales solamente en tres sectores (petróleo, bosques y suelo), la tasa de crecimiento medio se reduce más de tres puntos, al 4%.²

Alguna cosa similar es pot dir d'aspectes essencials per desenvolupar la vida i que no es veuen reflectits en el PIB. Parlem de autoconsumo, del treball de la cura, d'una gran quantitat d'activitats humanes necessàries per desenvolupar una vida digna i de les quals el PIB i el seu creixement

² Jorge Riechmann ¿Necesitamos más crecimiento económico?. En *"De la economía a la ecología"* (Madrid, Trotta.1995).

no ens diuen gens. Així, per exemple, la FAO estima que en alguns països en desenvolupament, més de la meitat de les llars urbanes practiquen algun tipus d'agricultura urbana en el traspatio, terrats, jardineres, horts comunitaris, escoles, hospitals i terres públiques lliures. Assenyala que aquesta producció pot aportar

fins al 60 per cent de les necessitats alimentàries d'una família, millorar substancialment la seva nutrició i permetre-la destinar una part major dels seus ingressos en altres necessitats com a educació i salut. El 60 per cent de l'alimentació està fora del PIB. Llavors, quina economia estem mesurant?

Una anàlisi detallada dels errors d'un model basat en el creixement econòmic, entès exclusivament com l'increment de les rendes monetàries, va més enllà dels objectius aquest llibre. No obstant això era necessari situar allò que, sent vital per valorar els recursos

per a la vida, deixa fora el PIB. Si ens limitem solament a l'anàlisi del creixement econòmic entès en clau monetària, i reduïm l'anàlisi de la pobresa i el benestar exclusivament al seu aspecte crematístic, veiem que el seu creixement tampoc és garantia ni de millorar el benestar,

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

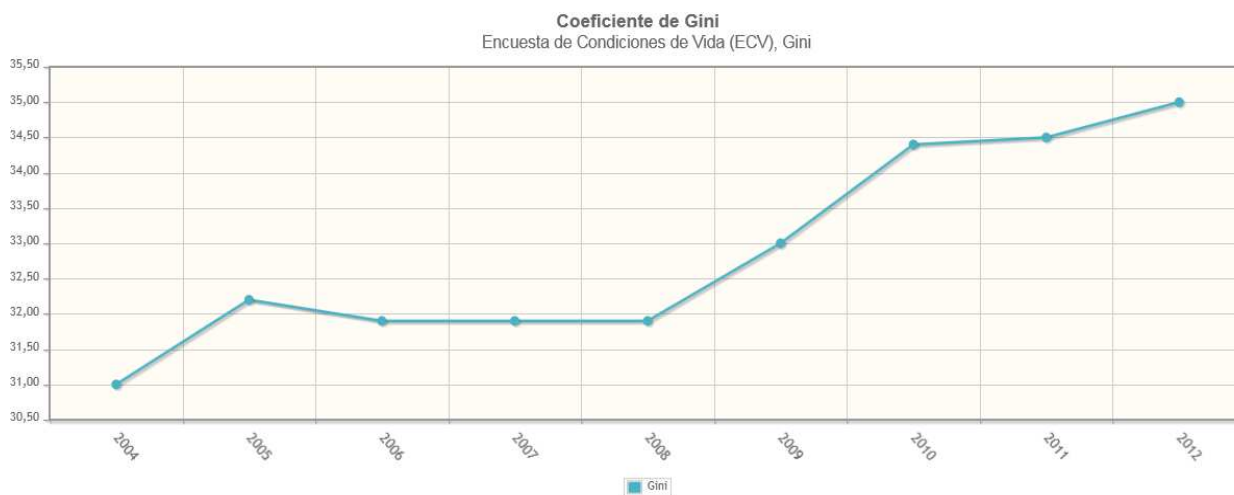
ni de disminuir la pobresa i la desigualtat.

D'entrada, l'efecte social del creixement econòmic pot ser molt diferent segons els casos. No és el mateix un augment del PIB pels 450 milions d'euros destinats a construir un aeroport a Ciudad Real venut després per 10.000, al fet que aquests 450 milions es dediquin a garantir una alimentació gratuïta a tots els alumnes de l'escola pública. Els seus efectes en el benestar de la població i en el seu major o menor desigualtat són totalment diferents. No obstant això el seu efecte en l'increment del PIB és igual; no importa en què s'utilitzi. També cal tenir en compte que determinats tipus de creixement en el curt termini poden suposar autèntics desastres en el mitjà/llarg termini,

com demostren les diverses bombolles que han anat inflant-se i esclatant en l'economia mundial en aquest segle XXI. De fet podem dir que l'actual situació d'augment de la desigualtat i la pobresa és producte d'un tipus de creixement basat en la bombolla immobiliària.

Més enllà de les argumentacions teòriques, les dades són concloents sobre si la tornada als "bons temps" del creixement del PIB significaria disminuir l'empobriment i les desigualtats. Si observem l'evolució del coeficient de Gini (que mesura la desigualtat) i que s'ha disparat amb la crisi a partir del 2008, veiem que aquest no va tenir cap millora en els anys de major expansió econòmica (2005-2008).

Coeficient de Gini a l'Estat Espanyol (Instituto Nacional de Estadística) ³

³ L'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) es realitza des de 2004. Basada en criteris harmonitzats per a tots els països de la Unió Europea, el seu objectiu fonamental és disposar d'una font de referència sobre estadístiques comparatives de la distribució d'ingressos i l'exclusió social en l'àmbit europeu. Es pot trobar actualitzada en: www.ine.es

També s'argumenta que el creixement econòmic generarà ocupació (treball remunerat), la qual cosa seria un vector decisiu en la solució del problema. Si analitzem històricament la relació entre creixement econòmic i disminució de les taxa d'atur, arribar a una forqueta del 10% al 15% d'atur, un nivell que segueix sent excessivament elevat, està molt lluny. En el període expansiu de la dècada de 1980 la taxa d'atur es va reduir 5,8 punts amb una taxa de creixement anual del 3,9% durant més de quatre anys. I l'atur mai va ser inferior al 15%. En la dècada de 1990 la taxa d'atur es va reduir 14,3 punts gràcies a una taxa de creixement mitjà de 3,7% durant més de set anys, i l'atur mai va ser inferior al 10%. En el període expansiu dels anys 2000 la taxa d'atur es va reduir 3,9 punts, i per a això va ser necessari créixer a una taxa mitjana de 3,5% durant més de quatre anys. Amb aquestes correlacions històriques no és d'estranyar que Miguel Cardoso, investigador del BBVA, afirmi que tornar a l'ocupació d'abans de la crisi no es pot esperar abans del 2025, i això si s'aconsegueix un creixement sostingut del 2% del PIB.

A això caldria afegir l'anàlisi de la qualitat de l'ocupació creada. I és que ha sorgit un nou fenomen: tenir treball remunerat i ser pobre. Trobar ocupació en les actuals condicions significa, en la majoria dels casos, un lloc de treball precari, mal remunerat i amb horaris extensos. Guanyar diners treballant, en aquestes condicions, no sempre significa estar fos de les zones de risc de pobresa. Ho saben bé les administracions locals i els

tècnics i voluntaris que han de bregar cada dia amb el fantasma de la nova pobresa. És un fenomen que va descobrir amb certa sorpresa en 2013 el Consell de Treball Econòmic i Social, òrgan consultor de la Generalitat de Catalunya, en el seu informe anual. Aquest informe estimava que un 13% dels assalariats catalans vivien en risc de pobresa. Tant Càrites com la Creu Vermella assenyalaven per les mateixes dates que respectivament el 7% i el 8% dels usuaris dels seus programes d'ajuda humanitària comptaven amb una ocupació. En qualsevol cas, la qual cosa quedava clar era que els working poor (com es diuen a Estats Units a les persones que malgrat treballar posseeixen uns ingressos inferiors o propers al llindar de la pobresa) era un problema que anava a més.

La existencia de trabajadores pobres rompe con la idea de que la integración en el mercado laboral es la condición básica para evitar la pobreza, la exclusión social o la privación material, porque aunque los salarios son claves, la pobreza va más allá, porque la pobreza se materializa en los hogares y porque las políticas públicas tienen un papel fundamental en la redistribución de la riqueza.⁴

Si a l'obsessió pel creixement i per l'ocupació li sumem l'individualisme propi del discurs econòmic dominant, arribem al fet que el problema de l'atur s'ha de solucionar canviant actituds i capacitats individuals. S'insisteix en polítiques de formació per a

4 VVAA *Trabajadores pobres y empobrecimiento en España*. (Madrid, Fundación 1º de mayo de CCOO. 2012). Disponible en: <http://www.1mayo.ccoo.es/nova/files/1018/Estudio56.pdf>

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

l'ocupació, a fomentar la
empresarial com a mesura
essencial per enfrontar el problema:
les famoses polítiques actives

d'ocupació, proposada estel dels
governos neoliberals per combatre la
pobresa.

Enfront de milions d'aturats, plantejar el problema del treball com un problema a resoldre individualment amb un plus de formació i una mica d'agressivitat empresarial, és una falsa solució per a la immensa majoria dels aturats. La falta de realisme d'aquest plantejament individual en la gran majoria dels casos, es transforma en frustració i desmoralització. Acaba culpabilizando al propi aturat del fracàs, afeblint, de pas, la seva capacitat per exigir solucions i demandar el seu drets ciutadans. El relat dominant, dirigit als propis aturats, ens parla únicament de responsabilitats individuals davant la falta de treball. És el complement ideal a la ideologia neoliberal que combina la justificació de les

desregulaciones del mercat de treball (és a dir, major precarietat i mes atacs als drets dels aturats) amb l'ocultació que la falta d'ocupació és un problema del sistema econòmic. Sense per això menysvalorar la importància de la formació, es balafien ingents quantitats de diners en formacions ocupacionals totalment desproporcionades davant la capacitat d'absorció del mercat de treball. Es lliguen determinades prestacions bàsiques a l'assistència a cursos, generant una situació de dependència en la qual assistir a cursos sembla el treball, mal remunerat, que impedeix dedicar temps i esforços a una real emancipació social i econòmica.

No obstant això l'escassetat de

treball remunerat contrasta amb l'abundància de treball que requereix tenir una vida que valgui la pena ser viscuda. Una part important important d'aquest treball no és ocupació remunerada, que escasseja. Reflexions sobre la redistribució social de la riquesa i del treball ens arriben del moviment feminista. Les habilitats socials dominades per les dones no entren (o entren malament i de forma totalment subordinada i poc reconeguda) al mercat del treball remunerat. La cura dels persones, dels àmbits de la vida quotidiana, és a dir, el treball lligat a la reproducció social, és tradicionalment realitzat per mà d'obra altament especialitzada però gratuïta: el de les dones. En aquest terreny es tracta de començar a pensar i a dissenyar un context on sigui possible donar valor,

“comptabilitzar”, compensar i intercanviar entre tots/as el treball invisible i no monetarizado de les dones.

Una visió àmplia del treball implicaria valorar, compensar i distribuir equitativament altres formes de treball imprescindibles per a la vida. Així es deixaria de considerar com parada persones que manquen de treball remunerat, però que en cap cas no fan gens. Tenir-ho en compte i valorar-ho permetria enfortir i desenvolupar unes capacitats que són necessàries per viure dignament. Reconèixer la seva labor, socialment útil i imprescindible, facilitaria la seva inclusió social. Si va haver-hi algun besllum de reconèixer algun tipus d'aquests treballs en la Llei de Dependència de 2006, va ser abandonat amb les primeres retallades pressupostàries.

Ni sistema de protecció general ni mesures adequades al nivell i l'extensió de la pobresa

Davant la incapacitat del creixement econòmic i dels mecanismes del mercat, almenys per si sols, per enfrontar la pobresa, l'atur i la desigualtat, s'obre pas la idea de crear dispositius de protecció social més eficaces, amplis i justs que els subsidis assistencials actuals. Una primera proposta és la d'una Renda Bàsica Universal de la qual parlarem mes avanci. Ni què dir que aquesta mesura no aquesta contemplada en els actuals plans per eradicar la pobresa.

En el Parlament de Catalunya s'està tramitant la Iniciativa Legislativa Popular (ILP) de la Renda Garantida de Ciutadania que, a diferència de la Renda Bàsica Universal, afectaria

solament a les famílies catalanes que s'han quedat en el llindar de la pobresa a conseqüència de la crisi. De totes maneres parlem del 25% de tota la població de Catalunya. Malgrat la seva parcialitat, la mesura tindria un impacte immediat en la disminució de la pobresa.

El que existeix a Catalunya des de fa anys és un subsidi anomenat PIRMI o RMI (Renda Mínima d'Inserció), que en altres comunitats autònomes adquireix altres noms (Renda Garantida de Ciutadania, Salari Social, etc.) i que pretén assegurar a les persones que viuen en l'extrema pobresa una sortida econòmica i ocupacional. En

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

realitat, aquest sistema ha demostrat les seves limitacions. En primer lloc, es tracta d'una aportació econòmica molt escassa, uns 425 euros mensuals, que no permet si més no entrellucar la llum al final del túnel de la pobresa. En segon lloc, es tracta d'un sistema de contraprestació: jo et dono diners a canvi que tu acudeixis a programes i cursos d'inserció social i/o laboral o activitats similars. L'assumpte sembla tenir una certa lògica però, en la majoria dels casos, es transforma en una situació de dependència sense sortida: cobro perquè assisteixo a un curset; és a dir, assistir a cursets és el meu treball remunerat. Això impedeix una solució real a la situació de pobresa. Si bé amb l'esclat de la crisi va haver-hi un augment del nombre de persones perceptores de la RMI, est era totalment insuficient: l'any 2010 era de 72.899. Encara així, a l'agost del 2011, encara es retallava mes el nombre de beneficiaris, excloent les

persones que solament patissin problemàtiques laborals. El resultat és que el nombre va disminuir a 56.285 en el 2012, quan tots els indicadors de pobresa augmentaven.

Durant el 2014 el Parlament va instar al Govern de Catalunya a, com a mínim, fer efectius els pagaments retardats i engregar els programes de formació per a les persones que estaven en llista d'espera. Els nous documents enviats al Parlament a inicis del 2015 parlen de revisar, redefinir, gestionar i adequar la RMI; en definitiva, gens concret.

L'absent Dret a l'Alimentació

Si el sistema de protecció general és insuficient, vegem com està el Dret a l'Alimentació. El dret humà a una alimentació adequada es reconeix en diferents instruments internacionals, començant per la Declaració Universal de Drets Humans en el seu articulo 25/1. Una anàlisi detallada es pot trobar en el Informe sobre el dret d'alimentació.⁵

Aquest informe indica que el Dret

l'Alimentació va ser desenvolupat pel Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC) en l'Observació General n° 12. Aquest document assenyala les quatre dimensions del Dret a l'Alimentació:

1. La disponibilitat d'aliments en quantitat i qualitat suficient per satisfer les necessitats alimentàries dels individus, sense substàncies nocives i acceptables per a una cultura determinada, atès que hi ha valors relacionats amb el consum d'aliments

2. L'accessibilitat física i econòmica d'aquests aliments en formes que siguin sostenibles i no

5 VVAA *Informe sobre el dret a l'alimentació a Catalunya. Impactes de la pobresa alimentària a Ciutat Vella i Nou Barris* (Barcelona, Observatori DESC, Entrepobles y EDPAC. 2014)

dificultin el gaudi d'altres drets. Sobre aquest tema, és important assenyalar que quan ens referim a l'accés físic està molt vinculat amb altres drets, l'accés a la terra, l'aigua o llavors per poder produir aliments és imprescindible. Quant a l'accés econòmic o asequibilitat, es refereix als salaris o prestacions socials en condicions dignes que puguin garantir l'adquisició d'aliments en quantitat i qualitat suficients.

3. L'adequació es refereix a les condicions socials, econòmiques, culturals, climàtiques, ecològiques i d'un altre tipus que afecten a l'alimentació.

4. La sostenibilitat, molt vinculada a la seguretat alimentària, suposa que assegurar l'alimentació de totes les persones avui no es realitzi de manera que posi en risc el Dret a l'Alimentació de les generacions futures.

En el mateix informe, la situació en l'estat espanyol del Dret a l'Alimentació és sintetitzada per Jaume Saura, professor de Dret Internacional de la Universitat de Barcelona.

Les polítiques públiques sobre l'alimentació estan molt segmentades, són molt sectorials, no definides des d'una perspectiva de drets humans sinó des d'una visió econòmica, mercantil. L'Estat espanyol i uns altres [nivells de

govern] estan en flagrant vulneració de l'article 11.2 del PIDESC que reconeix el Dret a l'Alimentació "; per concloure que a Catalunya "Amb algunes excepcions, es materialitza novament una important llacuna quant a l'alimentació com a dret humà" ⁶

6 Ver nota anterior.

Retallada als drets socials, reculada del Dret a l'Alimentació

En el cas de la infància, el dret a l'educació universalizado fins als 16 anys, hauria d'incloure el dret a una alimentació sana. No obstant això, i mentre l'escola pública no inclou com a part de l'educació un menjador escolar gratuït, les beques-menjador s'han convertit en un instrument per combatre la malnutrició infantil. Per al curs 2013-2014, van ser 67.000 els i les escolars de Catalunya que van obtenir beques-menjador, quan en el curs 2009-2010, abans de les retallades, es comptabilitzaven 75.460 beneficiaris. Segons la Federació d'associacions de Pares i Mares d'Escola de Catalunya (FAPAC), aplicant el índex d'exclusió social que aplica Europa (l'índex AROPE) a Catalunya s'haurien d'incrementar en 185.636 el nombre actual de beques. En lloc d'això la política de la Generalitat ha estat retallar-les més.

D'aquestes 67.000 beques, solament 3.000 la perceben al 100%. Això provoca que famílies que les necessiten desisteixin doncs no poden pagar ni el 50% que els pertocaria. O que, en alguns casos, es compactin les ajudes i siguin al 100%, però solament la meitat dels dies escolars. A la primavera del 2016 la campanya per beques-menjador de Catalunya feia el balanç del curs. De les 300.000 beques que es necessitarien segons els indicadors de risc de pobresa del Institut d'Estadística de Catalunya, solament es habian concedit 80.000. I d'elles, la majoria de la meitat del cost del menjador.

En la gestió de les beques-menjador s'acumulen els retards, la descoordinació entre administracions quan les beques del Departament d'Ensenyament són complementades per altres d'àmbit municipal. I, la qual cosa és pitjor, no hi ha mecanismes per poder atendre als casos sobrevinguts, doncs són concedides a principi de curs i amb dades de l'any anterior. Tampoc hi ha cobertura de les beques-menjador a la franja de 0 a 3 anys. Referent als centres de secundària, la compactació d'horari ha suprimit menjadors i amb ells les possibilitats de beques.

Més enllà de les beques, l'abandó de la responsabilitat pública en l'alimentació escolar està portant a una situació perversa. Els costos de personal (de cuina i monitors) i dels aliments no poden superar els 6,20 euros per alumne i dia. Aquesta congelació dels costos, que han de suportar les famílies, està empenyent a ajustos en la qualitat de l'alimentació i a incrementar la precarització del treball. A més, el Departament d'Ensenyament protagonitza una ofensiva per sostreure la gestió i el control dels menjadors escolars a la comunitat educativa i a les Associacions de mares i Pares d'Alumnes (AMPAs). Per sort la primera proposta d'acord marc de contractació va quedar suspesa per demandes interposades en els tribunals. No obstant això, el Departament insisteix en la incapacitat de les AMPAs per controlar i gestionar els menjadors. Així redueix la

diversitat de situacions i problemàtiques a una qüestió exclusivament de contractació pública. En aquest marc es pretén que els plecs de condicions prevalguin el preu com a criteri últim de decisió. Els grans models de catering basats en aliments de mala qualitat i en la precarització del treball són els beneficiaris d'aquesta política. Una política que, a més, desempodera a les AMPAs.

L'educació va més enllà de les escoles. L'anomenada educació no formal té un paper important en múltiples moments i espais fora de l'horari escolar. En alguns d'ells, especialment durant les vacances estivals, l'educació no formal pot ser garantia del Dret a l'Alimentació. Per desgràcia sovint les iniciatives de mantenir els menjadors oberts i subvencionats lligats a casals d'estiu o colònies es troben amb negatives i impediments per part d'alguns ajuntaments. En el 2015, els recentment estrenats consistoris van prendre algunes mesures d'urgència per esmenar aquest problema.

En la sanitat les retallades han estat utilitzats per privatitzar i disminuir la qualitat de l'alimentació dels serveis hospitalaris. La llei que el Partit Popular va aprovar en la Comunitat de Madrid el 4 de juliol del 2012 és la millor expressió d'aquesta filosofia. La hi coneix com a decret d'extinció de les 26 categories professionals no sanitàries, i suposa la privatització de les cuines i del personal d'oficis. La llei no es va poder aplicar en tot el seu rigor per la pressió de la

trucada Mareja Blanca . Per fer-nos una idea del negoci que suposa la privatització de les menjars en la sanitat, la facturació de l'alimentació del sistema hospitalari és, segons Veterinaris Sense Fronteres i Justícia Alimentària Global, 775 milions d'euros anuals.

Les denúncies sobre la pèrdua de qualitat de l'alimentació als hospitals, fruit de la cerca del màxim benefici, són abundants. El cas més greu i conegut és el de l'empresa Mediterrània de Catering que, després de la privatització del servei de cuina de l'Hospital de Navarra per part del govern d'aquesta comunitat al gener de 2013, s'ocupa de la cuina del centre, igual que fa en hospitals d'altres comunitats autònomes. Una recent recerca de la Conselleria de Salut de Navarra va detectar restes fecals en els aliments distribuïts a l'hospital, a més d'un altre problema greu salubritat. La web change.org va difondre una petició perquè el servei retorni a l'administració pública, ja que

Ha empeorado de forma alarmante la calidad y el servicio de alimentación a los enfermos, dándose bastantes casos en los que se pone en peligro la salud de los pacientes al recibir alimentos inadecuados (comida con sal para hipertensos, dietas erróneas para diabéticos...) además de una pésima calidad de los alimentos que han sido cocinados, congelados, recalentados y servidos.

En els temes relacionats amb la dependència, les retallades de drets també tenen implicacions en el Dret a l'Alimentació. No hi ha

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

dades estadístiques disponibles sobre com les retallades a la Llei de Dependència han afectat a la nutrició dels seus beneficiaris, però hi ha indicis clars. En un any, de 2012 a 2013, el nombre de beneficiaris de la Llei a Catalunya es va reduir en un 1,4%, i la xifra de les prestacions van baixar en un 5,5%. El que van disminuir no van anar tant els serveis com les prestacions en metèl·lic. És a dir, aquelles que garanteixen l'autonomia de les persones amb dependència. La retallada (o congelació, per utilitzar un altre terme eufemístic) ha estat brutal: 66.887 catalans van deixar de rebre prestacions perquè el seu grau de discapacitat era moderat, una categoria de persones a la qual l'Estat postpuso el pagament de subvencions per la falta de recursos econòmics. L'assumpte es fa més greu si es considera que els

afectats no rebran mai els endarreriments "congelats". A més, s'ha retallat molt (o "mutilat", com afirma la directora del Institut Català d'Assistència i Serveis Socials, Carmela Fortuny) la possibilitat de mantenir un cuidador o cuidadora familiar, perquè l'Estat no seguir contribuint a la cotització d'aquests treballadors. Una persona dependent, encara que tingui una discapacitat lleu, necessita sovint ajuda en l'adquisició d'aliments i en la seva preparació. Aquesta ajuda està sent posada en discussió. Els minvats ingressos econòmics dels beneficiaris de la Llei de Dependència contribueixen en molts casos a la seva progressiva exclusió social. Una altra peça del puzzle de la pobresa encaixa en el seu lloc.

Una única política: distribuir aliments

La falta de polítiques globals per eradicar la pobresa, i permetre així l'accés a una alimentació sana i adequada com un Dret, es substitueix per una simple política de repartiment d'aliments. Així, el pla contra la pobresa de la Generalitat de Catalunya, quan fa referència al tema d'alimentació, es redueix la "cobertura de necessitats bàsiques d'alimentació". Aquesta política es desenvolupa en les següents línies estratègiques:

- Incloure la cobertura de necessitats bàsiques d'alimentació en la Cartera de serveis socials per garantir determinats drets reconeguts i obtenir una major seguretat jurídica en determinats punts de distribució d'aliments
- Recolzar als serveis socials bàsics per a la cobertura de necessitats bàsiques d'alimentació amb la prevenció, intervenció i seguiment de les persones i famílies usuàries d'aquests serveis
- Millorar i potenciar els serveis de distribució d'aliments
- Planificar les actuacions necessàries per adaptar les estructures i el funcionament actuals al Programa europeu d'ajuda alimentària ⁷

Aquestes mesures assistencials no tenen condició de dret ciutadà. Apareixen com dádivas arbitràries.

⁷ Pla d'acció per a la lluita contra la pobresa i per a la inclusió social a Catalunya 2015-2016 (Barcelona, Generalitat de Catalunya. 2014). Disponible en: http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicas/06pobresa_i_inclusio_social/lluita_contra_pobresa/pla_pobresa.pdf. El remarco y la traducción es nuestra.

El dret es transforma en caritat que depèn de la voluntat del donant. Es crea així una cultura de dependència a voluntats arbitràries, desposseint a la ciutadania la capacitat d'incidir i reclamar. Aquesta cultura de la dependència complementa i aprofundeix el sentiment de fracàs quan la pobresa s'atribueix a causes individuals. Generar autonomia en les persones, empoderarlas, és necessari per proporcionar-los capacitat per sortir de la situació d'empobriment a les quals han estat sotmeses.

Potenciar l'autonomia de les persones en risc d'exclusió requereix anàlisi des de la proximitat, i participació de les pròpies persones empobrides. Les antípodes del verticalismo d'algunes organitzacions privades. Aquest verticalismo apareix com el complement ideal del assistencialismo, on el voluntari està separat de el "usuari" per rols diferenciats i jerarquitats que sovint consoliden i reforcen estereotips. L'organització vertical d'aquestes organitzacions constitueix la cara interna de les relacions que generen amb l'exterior.

Moltes d'elles, com el Banc d'Aliments, teoritzen el seu funcionament comparant-se amb l'empresa privada, com si la quantitat d'usuaris atesos o de tones distribuïdes al mínim cost anessin indicadors de la qualitat d'un treball que hauria d'avaluar-se per l'enfortiment de les capacitats de les persones per

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

enfrontar-se a la situació de pobresa. La visió empresarial d'eficiència i productivitat encaixa bé amb la idea de crear usuaris de serveis entesos amb donacions i no sobre la base de drets.

La gent que treballa amb sectors que han estat empobrits fins al punt de sofrir manques alimentaries coincideix que el seu

perfil inclou un fort sentiment de culpabilitat que genera desmotivació i desconfiança en les seves pròpies possibilitats. Hi ha consens entre els treballadors dels serveis socials en què aquesta situació emocional és la principal dificultat perquè la gent empobrida pugui sortir a mitjà termini de la situació en la qual es troba.

D'aquest problema, i de com abordar-ho, són conscients altres moviments que s'enfronten a l'empobriment.

El principal problema al que nos enfrentamos las víctimas de la crisis, cuando tocamos fondo y nos damos cuenta de que es imposible hacernos cargo de las deudas contraídas, es superar la vergüenza, el estigma, y el miedo asociado al proceso y atrevernos a contar la situación que estamos

pasando, incluido al entorno más cercano.

Por eso uno de los éxitos más importantes de la Plataforma (PAH) ha sido hacer visible el problema que se vive de manera individual, un problema que pocas veces conseguía traspasar la esfera de lo privado, y convertirlo en un problema social.

La PAH nos ha conferido autoestima, seguridad y una identidad colectiva que nos permite hacer frente a los bancos

y medirnos con ellos de igual a igual. La Plataforma también ha sido fundamental a la hora de hilvanar un relato que explica la crisis atendiendo a las razones estructurales del modelo actual. Un relato que ha contribuido a que muchos afectados dejen de sentirse culpables de la situación que atraviesan, gracias al hecho de que ha conseguido transformar el sentimiento de impotencia y aislamiento inicial en fortalecimiento y organización colectiva. Ni somos responsables de esta crisis, ni de haber perdido nuestra ocupación.

Valga como ejemplo mi propia historia personal. Tardé tiempo en llegar a la conclusión que no era culpable de haberme quedado en el paro y en encontrar este sentimiento de indignación y rebeldía. Tenía una vida normal y corriente con un trabajo de comercial autónomo muy bien remunerado en el sector textil. La globalización destrozó una actividad con gran pujanza en varios lugares del arco del Mediterráneo y el cierre de la financiación por parte de los bancos supuso la última estocada. Llevo más de tres años sin poder afrontar la cuota hipotecaria y pude parar la subasta de mi casa después de cuatro días de huelga de hambre. La PAH me dio los instrumentos y la fuerza para seguir adelante.⁸

La relació que el Banc d'Aliments estableix amb els “usuaris” és molt diferent a la vinculació que genera la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH). Se'ls fa dependre d'unes donacions gratuïtes sense cap capacitat de decisió, interacció i reflexió col·lectiva. La situació de

dependència i passivitat arriba a l'extrem de separar als voluntaris dels “beneficiaris”: els voluntaris tenen prohibit rebre donacions del Banc d'Aliments. Això ha generat situacions surrealistes: voluntaris que, per la crisi, es veuen obligats a demanar donacions al Banc han de deixar la seva labor de voluntari o desplaçar-se a una altra localitat per rebre el seu paquet d'aliments gratuïts. Si a això afegim el component estigmatitzador per als usuaris que els Bancs generen veiem que treballen en sentit contrari a la creació d'una dinàmica d'apoderament. Per contra mantenen, fins i tot aprofundeixen, l'enfonsament individual dels receptors. A més, sovint els serveis socials es veuen obligats a sotmetre als empobrits a tot tipus de controls i tramitis burocràtics.

La mateixa situació vertical entre voluntaris i “usuaris” es dona entre voluntaris i l'estructura Banc d'Aliments. Així ho expressa la mateixa Federació Espanyola de Bancs d'Aliments (FESBAL): “La organización de un Banco de Alimentos se orienta a un funcionamiento similar al de una empresa, con distintas áreas y un equipo de dirección”⁹. La impressionant força que podrien tenir 20.000 voluntaris motivats que dediquen el seu temps i creativitat a enfrontar la pobresa, es veu limitada a la funció de empaquetadores, transportistes o venedors que els atribueix la jerarquia empresarial. Se'ls lleva qualsevol capacitat transforma-

8 Jose Coy. Prologo a *Vidas Hipotecadas*, de Ada Colau y Adrià Alemany (Barcelona, Llectio. 2012)

9 Federacion Española de Bancos de Alimentos. *Como funcionan los bancos de alimentos*. Disponible en: <http://www.bancodealimentos.es>

L'alimentació en les polítiques anti-pobresa

dora, fins i tot en la seva tasca més immediata de distribució d'aliments.

El Banc d'Aliments no aborda les causes profundes que estan generant la pobresa en general i l'alimentària en particular, i encara menys quina alternatives farien falta per enfrontar-les. No és, per tant, una solució a mitjà i llarg termini als problemes de malnutrició que existeixen en la

nostra societat. De fet, no ho pretén. Encara que només es concentrés a pal·liar el que considera urgències, li hauríem de demanar com a mínim que no sigui una trava per a solucions de futur. És a dir, que pretendre donar “pa per avui” no generi “gana per matí”. El assistencialisme i la dependència que promou, no obstant això, dificulten solucions a mitjà i llarg termini, i ajuden a cronificar la pobresa.

La **Xarxa de Consum Solidari** és una associació que des de l'any 1996 treballa en l'àmbit del comerç just i el consum responsable. La *Xarxa* té una visió integral del comerç just que engloba tot el cicle d'un producte (des de la seva producció fins a la seva comercialització) i que defensa els principis propugnats per la sobirania alimentària.

Barcelona. 2017

www.xarxaconsum.org

Tenint en compte la interdependència entre els drets i la seva indivisibilitat, l'única manera de garantir el Dret a l'Alimentació és garantir a totes les persones el seu dret a tenir un nivell de vida adequat. Fer efectiu aquest dret possibilitaria que tots poguessin gaudir dels seus drets de forma digna i autònoma. La qüestió és, per tant, com garantir a tota la ciutadania un nivell de vida digne de forma duradora.

Amb el suport de:

**Ajuntament
de Barcelona**